

ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Πατροπαράδοτο σέβας

Ο άνθρωπος έφευρίσκει χίλιους δυο τρόπους για να περιφρονήσει τον συνάνθρωπό του, να τον έξευτελίσει. Τους ζούμε στην καθημερινή πράξη αλλά και καταγραμμένους στην ιστορία. Μεγάλη ασέβεια έθεωρείτο πάντοτε ή έλλειψη φροντίδας για τους νεκρούς ακόμη κι όταν αδήριτη ανάγκη πίεζε στρατούς να υποχωρούν πρό του έχθρου. Ακόμη και τότε υποχρέωση των περιλειπομένων ήταν ή ταφή των νεκρών. Στο κοινό χρέος που είναι ο θάνατος, οι έπιζώντες ένοιωθαν τό «άλλο χρέος», να τιμήσουν και να σεβαστούν τό νεκρό συνάνθρωπο και να συγκρουστούν ένιστε με την έξουσία. Η Αντιγόνη παραμένει αιώνιο παράδειγμα στην αντίθεσή της με τον Κρέοντα για την ταφή του αδελφού της. Ο Τωβίτ, μεγάλο όροσημο στη στάση έναντι των άταφων νεκρών συμπατριωτών του, άψηφά τους κινδύνους και τις άπειλές τιμώντας τους με αυταπάρηση και αυτοεξοριζόμενος (βλ. τὰ κεφάλαια 2 και 3 του βιβλίου του Τωβίτ).

Η χριστιανική Έκκλησία άπ' άρχης περιέβαλε τους κεκοιμημένους αδελφούς με ταφικά έθιμα που άπέπνεαν όλη την άγάπη της γι' αυτούς και τό άπομένον σκηνώμά τους πριν να άπέλθει στο παράδοξο ταξίδι του σώματος στο κέντρο τής γής προσδοκώντας την Άνάσταση. Τελευταίες έρευνες στις ΗΠΑ δείχνουν έντούτους ότι θρησκευτικά τελετουργικά που άφορούν στην ταφή των νεκρών μεταβάλλονται και για έμπορικούς ακόμη λόγους (βλ. περ. Forschung 4/2007, σ. 6-11).

Θά έλεγα ότι είναι βαθειά ριζωμένη ή ανάγκη να μεριμνούμε για τους τάφους και τὰ όστὰ των προγόνων μας, που είναι οι μοναδικοί και κατ' εύφημισμόν «σιωπηλοί» μάρτυρες τής ανθρώπινης ιστορίας, γιατί άν έμείς σιωπήσουμε αυτοί «κεκράζονται». Πώς να τους έγκαταλείψουμε στην τύχη τους; Θυμάμαι μέχρι τώρα την άπελπισμένη κραυγή του τελευταίου ίσως Δημάρχου τής τουρκικής πόλεως Χασανκείφ, ή όποια έπρόκειτο να κατακλυσθεί από τό νερό για την κατασκευή ενός ύδροηλεκτρικού φράγματος. Σέ συνέντευξή του στην έφημερίδα «Le Monde» τόνιζε ότι ή όλη έπιχείρηση θυμίζει μία «πολιτισμική γε-

Τού κ. Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Όμ. Καθηγητού του Πανεπιστημίου Άθηνών

νοκτονία». «Εγώ, δηλώνει, σε κάθε περίπτωση, δέν πρόκειται να φύγω. Δέν μπορώ να έγκαταλείψω τον τάφο του πατέρα μου σαράντα μέτρα κάτω από τό νερό».

Άμορφος ώραιότης

Όταν άντικρίζεις κατά την έκταφή τὰ όστὰ συγγενικού σου προσώπου είναι σα να πέφτεις στην έκσταση του πρώτου Άδάμ, όταν άναφνούσε: «Τούτο νυν όστου έν τών όστέων μου». Νοιώθεις τότε αδελφικούς δεσμούς που σε δένουν μαζί του κι αισθάνεσαι ένα μ' όλη την ανθρωπότητα. Συγχωρείς και ζητᾶς συγχώρηση για ότι σου έχουν κάνει και για ό,τι έχεις κάνει σ' αυτούς. Αισθάνεσαι την ανάγκη ν' άγκαλιάσεις με στοργή αυτήν την κάρα που τόσα είχε συγκρατήσει, σκεφθεί και φαντασθεί, άγαθά και ποιηρά: «να ναουρίσεις σαν κλαράκια τὰ κόκαλα του πατέρα σου» (στίχος του Ίρλανδου ποιητή Μάικλ Λόνγκλεϊ).

Κι ή άπόθεσή τους στα όστοφυλάκια είναι μία πράξη θύμησης που μάς την έμπιστεύτηκαν από τὰ βάθη των αιώνων. Κι άν για τον ποιητή είναι «μακάριοι οι νεκροί που λησμονᾶνε», έμεις δέν πρέπει να περιπέσουμε σε ένα «πολιτισμικό Άλτςχάιμερ» κι άντι ενός λεπτού σιγής έκ μέρους μας να τους έπιβάλλουμε σιγή αιώνων. Ο ίδιος ο άνθρωπος στο πέρασμά του από τή γή γίνεται ένα μνημείο πολιτισμού. Ένα λείψανο άγίου για παράδειγμα, άγιασμένο από τή Χάρη, μεταμορφώνει τό νεκρό σώμα σε ζωντανό ίχνος που μεταμορφώνει τον κόσμο.

Μελέτη θανάτου

Η προσπάθεια των τελευταίων εβδομάδων συγκεντρώσεως συγγενικών όστων σε ένα κοινό χώρο και οι άπανωτοι θάνατοι συγγενικών και φιλικών προσώπων με την έξ ανάγκης έπίσκεψη των Κοιμητηρίων, με έφερε πολύ κοντά στη «μελέτη θανάτου», που ή όρθόδοξη Έκκλησία μας μάς καλοϋσε ιδιαίτερα τις μέρες τής Μ. Σαρακο-

στής. Εύτυχως ή συγκυρία με τον έορτασμό τής Άναστάσεως του Κυρίου άπάλυε τον πόνο του άποχαιρετισμού. Ήταν, όμως, και εύκαιρία προσευχής και μνημονεύσεως των κεκοιμημένων μας και έπισκέψεως τους στους οικείους χώρους, εκεί όπου:

Όστέα τεταπεινωμένα οικοδομούν λαμπρούς ναούς

στοιχημένα στη σειρά ύπομένουν άνυπόμονα τριγμούς που άντηχούν διαλόγους μυστικούς έτσι συντροφευμένα που είναι τό ένα δίπλα στο άλλο.

Κιβώτια - κιβώρια μιᾶς άλλης τάξης που άποπνέουν γαλήνη αναπαύσεως.

Εισέρχεσαι στις κατακόμβες όπου φυλάσσονται, νοιώθεις οικείος σα να τους γνώριζες από παλιά.

Γνωστοί και άγνωστοί γίνονται γνώριμοί σου.

Σέ συντροφεύουν γίνονται γέφυρες, περάτες.

Τὰ τόξα τους γίνονται τόξα που έκτοξεύουν και σε πηγαίνουν πέρα από τους στόχους.

Έσύ 'σαι στόχος κινούμενος έτσι όπως βηματίζεις,

σε σημαδεύουν χωρίς κακό σκοπό

και σε κοιτούν με θαλπωρή, βγαλμένη από κόκαλα ιερά.

Μειδιώντας, περιμένουν και άποκαραδοκούν την Άνάστασή.

Αυτές οι γραμμές που χάραξα πριν μερικά χρόνια έχοντας πάει για να πληρώσω τὰ φύλακτρα όστων στο Γ' Νεκροταφείο Άθηνών, ήλθαν έπίκαιρες με τις πρόσφατες προσπάθειες άνακομιδής που ανέφερα. Πέρα από τή φορτισμένη άτμόσφαιρα νοιώθεις ίχνη ζωής που πάλλει και άναμένεις να ξεπηδήσει κάποτε ή ζωή και να πατηθεί ο θάνατος με τό Θάνατο και την Άνάστασή του Κυρίου.

Εικόνα από μία Έκθεση

Εύγενική πρόσκληση στα έγκαίνια μιᾶς έκθεσης ζωγραφικής όδήγησε τὰ βήματά μου στην Αΐθουσα Τέχνης «Άνεμος», όπου έκθέτει ο Μάρτιν Κράστεβ. Ένας συγκεκριμένος πίνακας που είναι τυπωμένος και στην πρόσκληση με έντυπωσίασε με τις «άναλογίες» του. Παριστᾶ μία σειρά από κυψέλες μελισσών σε άγροτικό τοπίο. Έξοχη σύνθεση χρωμάτων σε κλίμακες άπαλές, σε προσκαλούν να διεισδύσεις στο έντος των κιβωτίων και να άφουγκρασθείς τή ζωή που τελεσιουργείται εκεί. Κάπως έτσι δέν θα άναδυθεί «ή ζωή έκ τάφων» άναρωτήθηκα:

Προτεινόμενη θέση εικόνας

«κυψέλες μελισσών»

Τότε, ή προφητεία του Ίεζεκιήλ (κεφ. 37, 1-14) θα γίνει πραγματικότητα. Πρόσφατο τό άκουσμά της τή Μ. Παρασκευή στις Έκκλησίες μας. Άνεπανάληπτο κήρυγμα έλπίδας.

Άντηχεί ακόμη στ' αυτιά μας:

«Άνθρωπε, έρωτᾶ ο Κύριος, μπορούν να γίνουν ζωντανοί άνθρωποι αυτά τὰ κόκαλα»;

«Κύριε, Θεέ, έσύ ξέρεις».

Τότε μου είπε: «Μίλα έκ μέρους μου σ' αυτά τὰ κόκαλα και πές τους: «κόκαλα έσεεις ξερά, ο Κύριος ο Θεός σας λέει: Προσέξτε! Έγώ θα φέρω πνοή μέσα σας και θα πάρετε ζωή» (στίχοι 3-5). Έγώ, ο Κύριος ο Θεός λέω: Θ' άνοιξω τους τάφους σας και θα σας βγάλω μέσ άπ' αυτούς...» (στίχος 13).

Σέ αυτά που προηγήθηκαν δέν χρειάζεται μακρηγορία. Η Μεταμόρφωση του Κυρίου και ή Άνάστασή Του δίνει σ' έμάς τους περιλειπούμενους τή δύναμη τής ίκεσίας και την έλπίδα τόσο για τους κοιμηθέντας, συγγενείς και φίλους, όσο και για τον ίδιο μας τον έαυτό. Σ' αυτή τή μελέτη θανάτου μελετᾶς την άνάστασή και τή μεταμόρφωση τής ζωής...